

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 26 квітня 2024 року

Одеса
«Фенікс»
2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 15.05.2024 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів** : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2024. – 1000 с.
ISBN 978-617-8430-05-4

У збірнику відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології в умовах повномасштабного військового вторгнення. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їх конституційному вимірі у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики. Відображено наукові напрацювання у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)»364»»20»(062.552)

Матеріали видано в авторській редакції

Черниш Юрій Петрович ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	553
Якимович Роман Іванович ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЗЛОЧИННОГО ВПЛИВУ ЯК КОМПЛЕКСНА ФОРМА ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	554

СЕКЦІЯ 13. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

Харитонов Євген Олегович САМОЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ: ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	557
Давидова Ірина Віталіївна ПРИВАТИЗАЦІЯ ЧИ КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ: ЩО ОБРАТИ?	559
Мінченко Райса Миколаївна, Мінченко Дар'я Анатоліївна ДЕЩО ПРО ПРОЦЕДУРУ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ...	561
Некіт Катерина Георгіївна ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ТИМЧАСОВОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	564
Сафончик Оксана Іванівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	566
Бабич Ірина Григорівна ДИСТРИБУТИВНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	568
Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРЕДИТНОГО СТРАХУВАННЯ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ	571
Глиняна Катерина Михайлівна ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ» І «ПРАВОВА ОХОРОНА» ПРАВ ДИТИНИ	572
Завальнюк Сергій Володимирович ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕСТИТОРІВ БУДІВНИЦТВА: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА І СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	576
Калітенко Оксана Михайлівна ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	578
Кривенко Юлія Василівна ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ДОГОВОРІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	581
Матійко Микола Володимирович ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	583
Омельчук Олександр Сергійович ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ	586
Orzikh Yurii Hennadiiovych THE NOTION OF "COURT" UNDER EU REGULATIONS AND ITS FUTURE IMPACT ON UKRAINIAN LAW	587
Павлова Вікторія Георгіївна ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	590
Токарева Віра Олександрівна ДО ПИТАННЯ РЕПУТАЦІЇ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	591
Фасій Богдан Володимирович ЗНАЧЕННЯ РОЗСУДУ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН	594
Chanysheva Alina Rashidivna CONCERNING THE DEFINITION OF AUXILIARY AND ADDITIONAL OBLIGATIONS IN THE CONTENT OF OBLIGATORY RELATIONS	596
Білоус Денис Васильович ПОНЯТТЯ НЕСПРАВЕДЛИВІ УМОВИ ДОГОВОРУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АМЕРИКАНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА	598
Ващак Владислав Анатолійович ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БОТІВ ДЛЯ ТОРГІВЛІ КРИПТОВАЛЮТАМИ ...	600
Дворнікова Анна Юріївна АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД У КОРИСТУВАННІ ТА РОЗПОРЯДЖЕННІ ЗЕМЕЛЬНИМИ ДІЛЯНКАМИ ЗА ВИМОГАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	602
Колісниченко Сергій Васильович ДО ПИТАННЯ ДОГОВІРНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ	605

СЕКЦІЯ 13

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ПРАВА

Керівник секції: професор кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, професор О. І. Сафончик

Секретар секції: асистент кафедри цивільного права О. В. Шамота

Харитонов Євген Олегович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, професор*

САМОЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ: ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Перебування України більше 10 років фактично у стані неоголошеної війни, яка почалася після інвазії російських військ на українські території в 2014 році і триває досі (спочатку під машкарою так званих «зелених чоловічків», потім – під прикриттям сепаратистських формувань днр та лнр і врешті, – повномасштабного вторгнення під назвою «спеціальної воєнної операції»), буття більше двох років в умовах воєнного стану, зумовило виникнення низки воєнних викликів. Крім того, що війна вже сама по собі є Викликом у соціальному, політичному, економічному сенсі, вона створює низку загроз немайновим та майновим правам фізичним та юридичним особам, вкрай загострюючи проблеми здійснення та захисту цивільних прав.

При цьому вирішення згаданих проблем ускладнюється тим, що на тимчасово окупованих територіях, у зоні бойових дій, прифронтових територіях тощо захист цивільних прав та інтересів судом, Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, нотаріусом тощо часто-густо є практично неможливим.

Відтак виникає потреба у більш широкому і юридично обґрунтованому використанні такої форми неюрисдикційного захисту як самозахист. Нормативною підставою для цього є стаття 19 ЦК України, котра встановлює, що «Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань», визначаючи при цьому, що «самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства».

Констатуючи існування нормативної основи можливості особи вдатися до самозахисту, водночас маємо зауважити, що у цій галузі положення цивільного законодавства України є далекими від досконалості.

Зокрема, виникає питання, щодо об'єкту самозахисту: що охоплюється ним: тільки «цивільні права» чи також інші, суміжні з ними категорії? Таке питання пов'язане з тим, що коли глава 3 ЦК України називається «Захист цивільних прав та інтересів» (і це формулювання повторюється у назвах статей 15, 16, 17 ЦК України), то у назві й тексті ст. 19 ЦК йдеться про самозахист лише «цивільного права». Таким чином поза межами правового регулювання (дозволу на самозахист) залишаються такі категорії як «інтерес», «бажане набуття», «очікування», «прагнення», «устремління» тощо.

На це питання можливі два варіанти відповіді: 1) це принципова позиція законодавців: вони вважають, що самозахист можливий лише щодо обмеженого кола цінностей; усе інше

має захищатися лише у юрисдикційному порядку; 2) тут має місце проста неуважність до формулювань.

Що стосується першого варіанту, то тут варто зауважити, що категорії «інтерес», яка міститься у назві глави 3 ЦК України і деяких її статей, уваги в Кодексі приділено недостатньо. Зокрема, визначення поняття «інтерес» або «цивільний інтерес» ЦК України взагалі не містить: ч.2 ст. 15 ЦК лише зазначає, що йдеться про «захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства».

Оскільки ЦК України не містить і визначення поняття «цивільне право» у суб'єктивному сенсі, пов'язаного з поняттям «інтерес», розглянемо далі ці категорії, виходячи при цьому з розуміння цивільного права у суб'єктивному сенсі як можливої поведінки уповноваженого суб'єкта цивільних відносин.

Що стосується терміну «інтерес», то тут зауважимо, що у назві глави 3 ЦК України, де вживається вираз «цивільні права та інтереси», очевидно, маються на увазі «цивільні права та цивільні інтереси». Таке уточнення необхідне у зв'язку з тим, що, хоча інтереси можуть бути як приватними, так і публічними [1, с. 8–28], однак самозахист, можливий лише стосовно приватного (цивільного) інтересу.

Аналіз норм ЦК України, у яких згадуються «інтереси» (скажімо, глави 79 ЦК), дає підстави для висновку, що в українському цивільному законодавстві цивільний інтерес розуміється як прагнення, устремління, потреби особи, котрі не визначені законом або угодою сторін, як цивільні права, але спрямовані на виникнення або збереження останніх. У такому разі «цивільний інтерес» розглядається як категорія, пов'язана з категорією «суб'єктивне цивільне право», виступаючи як похідна від останньої.

Оскільки таке розуміння сутності «цивільного інтересу», що може бути об'єктом захисту чи самозахисту є недосконалим, у контексті євроінтеграційних процесів доцільно враховувати сучасні тенденції розвитку європейського концепту приватного права, які стосуються категорії правомірного очікування (legitimate expectation).

Зокрема у дослідженнях практики ЄСПЛ [2] суть концепції legitimate expectation формулюється наступним чином: дії або рішення органу публічної влади вважаються такими, що суперечать принципу верховенства права, не тільки у тих випадках, коли такими діями порушуються суб'єктивні права і процесуальні гарантії, прямо передбачені чинним законодавством, але й у тих випадках, коли такі дії не задовольняють правомірних очікувань осіб, стосовно яких вони вчиняються (ухвалюються). (При цьому деякі науковці безпосередньо пов'язують категорії «законні/правомірні очікування» та «інтерес» [3].)

У практиці ЄСПЛ матеріальні правомірні очікування визнаються «майном» за умови, що такі очікування (1) стосуються певних благ, котрі мають економічну цінність, (2) є цивільними за галузевою належністю і (3) достатньо визначені для того, аби бути забезпеченими можливістю судового захисту.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду «майном» може бути «наявне майно», або активи, включно з вимогами, стосовно яких заявник здатен довести, що він мав принаймні «правомірне очікування» дієвої реалізації його майнового права» [4].

Враховуючи це, можемо констатувати, що «обґрунтовані очікування» (можливість отримати щось, яка не реалізувалася) та «інтерес» (прагнення отримати щось) опинилися у різній площині, тоді як «інтерес» та «суб'єктивне право» у вітчизняній цивілістиці багатьма розглядаються, як поняття одного порядку.

Розуміння інтересу, як «очікування», очевидно, завдячує своєю появою цивілістичній традиції, котра веде свій початок від часів римського права, де терміном «інтерес» позначалася різниця між бажаним і реальним (тим, що вже є): «Інтерес – це те, чого мені бракує, і те, що я міг набути» (Д.46.8.13). У такому сенсі поняття «інтерес» виступає, очевидно, категорією об'єктивною. Відлуння зазначеного підходу виразно помітне у практиці ЄСПЛ, і це, очевидно, має надалі враховуватися також в українській цивілістичній доктрині.

З погляду пошуку шляхів удосконалення регулювання самозахисту цивільних прав (але не тільки їх) варто зауважити, що у цьому випадку рішення, яке стосувалося захисту прав людини, надалі набуває значення методологічного підґрунтя для захисту (а також і самозахисту цивільних прав особи).

Список використаних джерел

1. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення : монографія. Київ : Атіка, 2003. 352 с.
2. Правомірні очікування : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2020. 250 с.
3. Слободін М. М. Законні очікування: pro et contra. *Правомірні очікування очікування* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, 2020. С. 130.
4. Карнаух Б. П. Правомірні очікування в практиці Європейського суду з прав людини. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12647/1/Karnaukh.pdf>.

Ключові слова: Надзвичайний стан, Гуманітарна допомога, Правова допомога, Міжнародний гуманітарний правопорядок, Конфліктні зони, Міжнародні договори.

Keywords: State of Emergency, Humanitarian help, Legal aid, International humanitarian law, Conflict zones, International agreements.

Давидова Ірина Віталіївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, професор*

ПРИВАТИЗАЦІЯ ЧИ КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ: ЩО ОБРАТИ?

Економічна стабільність як кожного учасника громадянського суспільства, так і держави, є важливим фактором стабільності, який впливає на перспективи розвитку суспільства. В даному контексті важливим є якісне управління підприємствами. Зокрема, сюди відноситься: економічний розвиток, який сприяє створенню реалістичних умов для економічного зростання, адже якщо підприємства ефективно керуються та діють на ринкових засадах, вони стають більш конкурентоспроможними, що сприяє розвитку бізнесу, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення; стабільність правового регулювання, адже розвиток способів управління підприємствами допомагає удосконалювати законодавство в сфері корпоративного права та цивільного права, що своєю чергу, сприяє створенню стабільної та прозорої правової системи, яка є основою для розвитку бізнесу та інвестиційного клімату; захист прав інтересів, зокрема, інвесторів (акціонерів, кредиторів та інших заінтересованих сторін), що сприяє довірливим стосункам інвесторів та привернення капіталу в економіку; розвиток ринкових відносин, який включає в себе створення конкурентноспроможного середовища, де підприємства конкурують між собою на ринку, що сприяє інноваціям та підвищенню якості продукції та послуг; розвиток громадянського суспільства, оскільки воно включає в себе участь громадян у прийнятті рішень та контролі за діяльністю підприємств. Таким чином, бачимо що розвиток способів управління підприємствами є важливим для розвитку держави та цивільного права, оскільки це сприяє створенню стабільного економічного середовища, захисту прав інвесторів та підтримці розвитку громадянського суспільства.

В межах розгляду питання про ефективні способи управління підприємствами викликає інтерес питання щодо визначення більш дієвого способу – приватизації та корпоративного управління, який є ефективнішим, які «за» і «проти» в кожному з них.